

LUTFÎ'NİN GÜL Ü NEVRÛZ'U VE YAZMA NÜSHALARI*

Lutfî's Gul u Nevrûz and its Copies

(Makale Geliş Tarihi: 19. 04. 2018 / Kabul Tarihi: 04. 06. 2018)

Süleyman EFENDİOĞLU*

Öz

Bu makalede Orta Asya Türk Klasik Edebiyatının kurucularından kabul edilen XIV-XV. yüzyıl büyük Çağatay şairi Mevlânâ Lutfî'nin "Gül ü Nevrûz" adlı meşhur Türkçe mesnevisi üzerinde durulacaktır. Öncelikle söz konusu eserin, şekil ve muhteva özellikleri anlatılacak, dil ve üslup yönünden değerlendirilmesi yapılacaktır. Türk Dili Tarihi açısından çok kıymetli olan bu eser üzerinde şu ana kadar yapılmış çalışmalardan bahsedilip, eserin dünyanın farklı kütüphanelerine dağılmış olan yazma nüshaları hakkında bilgi verilecektir. Ayrıca "Gül ü Nevrûz"un tarafımızdan temin edilen yeni yazmalarının da tanıtımı yapılacaktır. Böylece Türk Diline ve özellikle günümüz Orta Asya Türk Lehçelerinin tarihine ve gelişimine ışık tutan bu nadide eserin önemine dikkat çekilecektir.

Anahtar Kelimeler: Mevlânâ Lutfî, Gül ü Nevrûz, Çağatay Türkçesi, Çağatay Edebiyatı

Abstract

In this paper, we focus on a well-known Turkish masnavi named Gul u Nevrûz written by the 14-15th century Chagatai poets Mevlânâ Lutfî, who is known as one of the founders of Central Asian Turkish Classical Literature. Firstly, form and content properties of the writing are described, and it will be evaluated in terms of language and style. The previous studies concerning this writing will then be mentioned, and the information will be given about its copies distributed to the different libraries of the world. Furthermore, new versions of the Gul u Nevrûz obtained by us are introduced. Therefore, it will be drawn attention to the importance of the writing that leads to Turkish Language and especially the history and the improvement of the today's Turkish Dialects of Central Asia.

Keywords: Mevlânâ Lutfî, Gul u Nevrûz, Chagatai Turkish, Chagatai Literature.

* Bu makale, *I. Uluslararası Bilimsel Araştırmalar Kongresi İnsan ve Toplum Bilimleri (IBAD-2016, 19-22 Mayıs, Madrid/ İspanya)* Sempozyumunda sunulmuş olan bildirimizin yeniden gözden geçirilerek düzenlenmiş ve genişletilmiş şeklidir. Bu makale, Atatürk Üniversitesi Bilimsel Araştırma Projeleri Kapsamında (BAP Proje No: 2015/421) desteklenmiştir.

* Doç. Dr. Atatürk Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Çağdaş Türk Lehçeleri ve Edebiyatları Bölümü; Assoc. Prof. Dr., Ataturk University, Faculty of Letters, Department of Contemporary Turkish Dialects and Literature, sefendioglu@atauni.edu.tr, ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-2597-152X>

Giriş

Göktürk, Uygur, Karahanlı ve Harezm Türkçelerinin gelişmiş bir devamı olarak Orta Asya'da özellikle Maverâünnehir bölgesinde teşekkül eden ve kısa süre içerisinde bütün doğu Türklüğünün ortak yazı dili hâline gelen Çağatay Türkçesi ve edebiyatının öncü/kurucu şairlerinden Mevlânâ Lutfî hakkında kaynaklarda pek fazla bilgi bulunmamaktadır. Elimizdeki kısıtlı bilgilerle Lutfî'nin Herat'ta doğduğunu (m.1367?), uzun bir ömür sürdüğünü ve yine Herat civarında vefat ettiğini (m.1463?) söyleyebilmekteyiz. (Karaağaç, 1997: X-XV; Birnbaum, 1993: s. 189). Yaşadığı dönem itibariyle (14.-15. yy) Çağatay edebiyatının parlak şairi ve yazarı Ali Şir Nevayî'den bir kuşak önde gelmektedir. Dolayısıyla Çağatay edebiyatının Sekkaki, Gedayi, Atayi, Haydar Tilbe, Yusuf Emiri, Seyyid Ahmed Mirza gibi şairleriyle çağdaştır. Ali Şir Nevayî, "Mecalisü'n-Nefais"te ve "Muhakemetü'l-Lügateyn"de Lutfî'den övgüyle bahsetmiştir. Onun Türk kavminin üstadı ve devrinin söz ustası olduğunu, Farsçada ve Türkçede denginin bulunmadığını ancak Türkçede şöhretinin daha yüksek olduğunu dile getirmiştir. (Eraslan, 2015: s. 66-67; Barutçu Özönder, 1996: s. 188).

Mevlânâ Lutfî, oldukça sakin ve sofiyane bir hayat sürmesine rağmen, Sultan Şahruh'tan, İskender Mirza ve Hüseyin Baykara'ya kadar devrinin önemli devlet adamlarına şiirler yazmıştır. Bu da onun Timurlular sarayı ile temas hâlinde olduğunu göstermektedir. (Birnbaum, 1993: s. 189-190). Lutfî'nin bizim için en önemli tarafı ise dönemin Türkçesini en güzel ve en sade şekilde ortaya koymasındır. Edebî dil olarak Farsçaya rağbet edilen bir çağda onun daha çok Türkçeye yönelmesi ve yabancı kelimelere fazla yer vermeyerek sade, akıcı bir üslupla şiirlerini yazması Türk dili tarihi açısından bir kazançtır. Lutfî'nin ağzında Türkçe; açık, anlaşılır ve bir o kadar da işlenmiş estetik değere sahip edebî bir dildir. Şiirlerinde kullandığı kelimelerin çoğu Eski Türkçe devresinden süzülerek az çok fonetik değişikliklerle Çağataycaya ulaşmış öz Türkçe sözcüklere aittir. Ayrıca şiirlerinde atasözlerine ve halk deyişlerine yer vermesi dönemin dil malzemesini daha da renkli kılmaktadır. Bütün bu yönleriyle Lutfî, Çağatay edebiyatının Nevayî'den önce yetişmiş en kuvvetli şairi kabul edilmektedir. (Vural vd., 2010: s. 28-29).

Mevlânâ Lutfî'den günümüze iki muhteşem eser ulaşmıştır. Birincisi tüm şiirlerinin (kaside, gazel, tuyuğ, müfret) toplandığı Türkçe "Divan"¹, ikincisi ise "Gül ü Nevrûz" adlı mesnevisidir.² Bu eserlerin dışında Lutfî'nin bir Farsça

¹ Lutfî'nin Türkçe Divanı yayımlanmıştır (bk. Karaağaç, 1997).

² Gül ü Nevrûz mesnevisinin Lutfî'ye ait olup olmadığı konusunda 1970'li yıllarda Özbekistan'da bazı tartışmalar yaşanmış hatta eserin Mevlânâ Lutfî'ye değil Haydar Harezmî'ye ait olduğu yönünde görüşler beyan edilmiştir (bk. İshakov, 1972; Rüstemov, 1972). Bu yayınlardan İshakov'un makalesi, Prof. Dr. Hüseyin Baydemir tarafından Türkiye Türkçesine de aktarılmıştır (bk. Baydemir, 2017). Ancak son yapılan çalışmalar eserin Lutfî'ye ait olduğu yönündedir. (bk. Dalimov, 1982; Fazilov, 1982; Erkinov vd., 1987; Karaağaç, 1997; Eraslan, 1993: 231-233). Gül ü Nevrûz'un ulaştığımız yeni nüshalarından birinin serlevhasında açıkça şu ibarenin geçmesi de bize göre eserin Lutfî'ye ait

divanının olduğu ve “Zafername” adlı başka bir mesnevisinin bulunduğu söylenmektedir. Ancak bu eserlerin elimize ulaşmış mevcut nüshaları yoktur.

Gül ü Nevruz Mesnevisi:

Eserin aslı, 14. yüzyılda İran'a egemen olmuş Muzafferiler Hanedanlığının ünlü tabip ve şairlerinden Celaleddin Tabib'e ait Farsça bir mesnevidir. Celaleddin Tabib eserini (h.734) m.1333 tarihinde kaleme almıştır. Eski Hint-İran destan, hikâye geleneğinin ve mitolojisinin yanında, eski Arap hikâyeciliğinden izler taşıyan eser, İslami motiflerle süslenerek klasik bir aşk hikâyesine dönüştürülmüştür. Aruzun *mefâilün / mefâilün / feülün* kalıbıyla yazılmış olan bu Farsça mesnevi toplam 1181 beyitten meydana gelmektedir. (İnce, 1998: 104).

Bizim üzerinde durduğumuz eser ise Celaleddin Tabib'in bu Farsça “Gül ü Nevruz” mesnevisinin (h.814) m.1411 tarihinde Mevlânâ Lutfî tarafından Çağatay Türkçesine yapılan tercümesidir. Lutfî, bu tercümeyi dönemin hükümdarlarından Şiraz emiri İskender Mirza'nın isteği üzerine ve onun adına yapmıştır. (Köprülü, 1988: 292; Eraslan, 1993: 170). Kitabın sonundaki padişah methi kısmında şair bu durumu şu beyitlerle ifade etmektedir:

pād-şāh medḥi bile kitāb ḥātimesi	Padişahın Methiyle Kitabın Bitirilmesi
nêçük kim taptı maḥşūdını nevrüz anıñ tēk bolsun uşbu şāh-ı firüz	<i>Nevruz nasıl maksadına ulaştı ise, bu kutlu şah da onun gibi ulaşsın.</i>
nêçük kim ol murādın yēdi ber anıñ tēk ber yēsün sultān sikender	<i>O, muradının meyvesini nasıl yedi ise, Sultan İskender de öyle yesin.</i>
nêçük kim taptı ol ḥānlar yerini bu hem tapsun selāḫin kişverini	<i>O, hanlar yerini nasıl bulduysa, bu da sultanlar diyarını bulsun.</i>
cihān barınça dāyim şād bolsun ḡam u endişedin āzād bolsun	<i>Cihan var oldukça daima şad olsun, dert ve endişeden uzak olsun.</i>
anıñ-dēk yerge ḡoysun devleti yüz ki tapsun cümle-i maḥşūdını tüz	<i>Onun gibi devletini sağlam kılsın, tüm arzularına kavuşsun.</i>
ulus bolsun anıñ key ḥükmidin şāf ki fermānını tutsun ḡāf-tā-ḡāf	<i>Millet onun bütün hükümlerine tabi olsun, her yerde emirlerine uyulsun.</i>
yaşasun nūḥ peygāmber yaşını kılıp mesned mesīḫā mefreşini	<i>İsa'nın abasını kendine rütbe yapıp, Nuh peygamberin yaşını yaşasın.</i>

olduğunu ispatlamaktadır: “kitāb-ı gül ü nevrüzü lutfî ustāz-ı ḥāzret-i nevāyî” (Hazreti Nevayî'nin Üstadı Lutfî'nin Gül ü Nevruz Kitabı), (Wien Staatsbibliothek, Viyana Nüshası: 1b).

tilekleri tilegenige lāyık tilek bêrgüçi keltürsün muvāfık	<i>Dilekleri dilediklerine yarasın, dilek verenler arzusuna ulaşsın.</i>
hemīşe baht u devlet birle yaʿnī mübārek bolsun uşbu fikr ü maʿnī	<i>Yani bu söz ve fikirler, daima onun bahtına ve devletine uğur getirsin.</i>
uşol kün kim sevād êsem bu taqrīr hayālim naş bağladı ki taqrīr	<i>O gün bunları karaladığımda, hayallerim işlenip yazıya döküldü.</i>
könül küncide neçe bar êdi genc ki kılğay êrdi yıllar şarf bī-renc	<i>Gönül mahzeninde nice hazineler vardı, yıllar onu kolayca tüketecekti.</i>
nē maʿnīga mükerrer sözge fikri nē maʿnīdin nē sözdin özge fikri	<i>Ne anlamı tekrar edilmiş söz, ne manadan uzak söz veya fikir var.</i>
bolup mağrūr öz gencīnesine nē muhtāc özgeler gencīnesine	<i>Kendi hazinesine güvenen başkasının hazinesine niye muhtaç olsun.</i>
velī çün hüküm êdi şāh-ı cihāndın ki kılğıl terceme ol tercemāndın	<i>Lakin tercümandan tercüme yapmak o cihan padişahının hükmüydü.</i>
be-terk-i resmī birle bī-tekellüf zarūret munçalık kıldım taşarruf	<i>Resmiyeti terk edip gösterişsiz, sade şekilde, gerekli olanlarla yetindim.</i>
tevaşkuʿ oldur erbāb-ı hünerdin ki çün feyz alsalar bu muhtaşardın	<i>Marifet ehlinde beklenen, bu kısa eserden feyz almalarıdır.</i>
sağınğaylar muhibbī bī-nevānı duʿā birle sevindürgeyler anı	<i>Bu çaresiz sevgiliyi hatırlasınlar, dua ile onu sevindirsinler.</i>
yana der-h̄āstım bar yahşılardın moğol şopını bilgen başşılardın	<i>Yine bir isteğim var iyilerden, Moğol soyunu bilen ozanlardan.</i>
ki elfāzımnı tağyīr êtmegeyler tasarruf birle bir bir êtmegeyler	<i>Sözlerimi değiştirmesinler, kendi arzularınca başkalaştırmasınlar.</i>
tārīh sèkkiz yüz on dört êrdi hicret ki naş êttim bu menşūr-ı maḥabbet	<i>Bu aşk fermanını yazdığımda, tarih hicretin sekiz yüz on dördü idi.</i>
oğuğanğa bitigenge ilāhī mübārek kıl bu genc-i pād-şāhī	<i>Ey Allahım! Bu padişah hazinesini, okuyup yazana mübarek kıl.</i>

Mevlânâ Lutfî'nin “Gül ü Nevrûz” mesnevisi kelime kelime çevrilmiş basit bir tercüme değildir. Eser, Lutfi tarafından özenle işlenmiş, yeni sözler ve beyitler katılmış, esere telif havası verilmiştir. Celaleddin Tabib'in eseri 1181 beyitten meydana gelirken Lutfi'nin Gül ü Nevrûz'u 1245 beyitten oluşmaktadır. Dolayısıyla eser, serbest tercüme özelliği göstermektedir. (İnce, 1998: 103-118).

Eserin Şekil ve Muhteva Özellikleri:

Yukarıda da belirttiğimiz gibi Lutfi'nin Gül ü Nevrûz'u mesnevi tarzında kaleme alınmış bir tercümedir. Eser, aruzun *mefâîlün / mefâîlün / feûlün* kalıbıyla yazılmıştır. Toplam 1245 beyitten meydana gelmiş olan eserde, Nevşad ülkesinin adaletli padişahının oğlu Nevrûz ile Ferhar şahının kızı Gül'ün aşk hikâyesi konu edilmiştir.

Gül ü Nevrûz, klasik mesnevi tarzında; “tevhit” (Allah'ın varlığının ve birliğinin anlatıldığı kısım) bölümüyle başlar, akabinde sırayla “naat-ı enbiya” (peygamberlerin övgüsü), “naat-ı muhammed” (Hz. Muhammed'in övgüsü), “münacat” (Allah'a yakarma), “sebeb-i telif-i gül ü nevrûz” (Gül ü Nevrûz'un yazılış sebebi), “medh-i padişah” (mesnevinin sunulduğu padişahın methi), “ağaz-ı destan-ı gül ü nevrûz” (Gül ü Nevrûz hikâyesine giriş) bölümleriyle devam eder. Eserin asıl konusu olan Gül ü Nevrûz hikâyesi, mesnevinin 102. beyitiyle başlar ve kendi içinde toplam 120 babd³ oluşarak “padişah medhi bile kitab hatimesi” (padişahın övgüsüyle kitabın bitirilmesi) kısmıyla sona erer. Kitabın bu “hatime” kısmı ise 1222. beyitle başlar ve son beyit olan 1245. beyitle tamamlanır.

Yukarıda da belirttiğimiz gibi Eski Hint-İran destan, hikâye geleneğinin ve mitolojisinin yanında, eski Arap hikâyeciliğinden izler taşıyan eser, İslami motiflerle süslenerek klasik bir aşk hikâyesine dönüştürülmüştür. Gül ü Nevrûz hikâyesinde geçen olaylar genel hatlarıyla şu şekildedir:

“Nevşad ülkesinin sultanı Ferruh, adaletli ve kudretli bir padişaktır ancak yerine geçecek bir oğlu yoktur. Allah'a dualar eder, sonunda bir oğlu olur. Çocuğa nevrûz gününde doğduğundan Nevrûz adını koyarlar. Nevrûz iyi yetiştirilir; yiğit, yakışıklı bir delikanlı olur. Eğlence ve ava düşkün olan şehzade bir gece rüyasında adının Gül olduğunu, Ferhar ilinden geldiğini söyleyen ve kendisine şarap sunan güzeller güzeli bir kıza âşık olur. Bu kız, Ferhar sultanı Müşgin Şah'ın kızıdır. Bu kıızı bulmak için babasından izin alarak yollara düşen Nevrûz, bir gün bir kafileye rastlar, kafilenin rehberi Bülbül ile sohbet eder ve rüyasında gördüğü kızın ülkesinden geldiklerini öğrenir. Bu habere çok sevinen Nevrûz, Bülbül ile arkadaş olur, onu da yanına alarak evine döner; rüyasını Bülbül'e anlatır. Şehzade bir mektup yazıp Bülbül'e verir ve onu Gül'e ulaştırmasını ister. Bülbül Ferhar'a varıp Nevrûz'un hâlini anlatınca Gül de Nevrûz'a âşık olur. Nevrûz, Bülbül aracılığıyla bunu öğrenir ve artık yerinde duramaz bir hâle gelir. Babasından zorla da olsa izin alarak Ferhar'a doğru yola çıkar. Babası tarafından eşlik etmesi için yanına katılan

³ Bu bâbların listesi uzun bir yekûn oluşturacağından buraya alınmadı.

yaşlı komutan Behmen, bir gece onu bırakıp birliğin hazinelerini de çalarak adamlarıyla kaçır. Nevrûz bin bir zorlukla yoluna devam ederek Ferhar'a ulaşır, Bülbül'ü bulur, ondan olanları öğrenir. Gül ile buluşurlar ve iki âşık birbirlerine sadık kalacaklarına dair yemin ederler.

İki âşık, önceleri bu aşka sürekli karşı çıkan Gül'ün dadısı Sûsen'in yardımlarıyla uzunca bir süre gizlice görüşüp günlerini eğlenceyle geçirirler. Bu arada Gül'ün güzelliğini işiten Çin hakanı da ona âşık olmuştur. Hakan, elçilerini Gül'ü istemek üzere Ferhar'a gönderir. Elçileri gayet güzel ağırlayan Miskîn Şah bu duruma çok sevinir ve kızının yanına giderek hakanın niyetinden bahseder ama Gül evlenmeyi kabul etmez, Nevrûz'u düşünerek kederlenir. Kızın hâlini gören dadısı Sûsen, isterse Nevrûz'u da yanlarına alıp kaçabileceklerini fakat hakanın çok güçlü olduğunu, kaçma fırsatını yakalayabilmek için hakanla evlenmeyi kabul etmiş gibi görünmesi gerektiğini söyler. Gül, dadısının sözünü dinler ve babasına evlenmeyi kabul ettiği haber verilir, çeyiz hazırlıklarına başlanır. Durum Nevrûz'a da anlatılır. Hakanın elçisi, Gül'ü Çin'e götürmek üzere gelir ve bir kafileyle birlikte yola çıkarlar. Bülbül ile Nevrûz da peşlerinden gitmektedir. Gül ile Nevrûz yolculuk esnasında bir fırsat bulup kaçır. Gül tanınmamak için erkek kılığına girmiştir. Âşıklar yorulup bir yerde uyuyakalınca Yelda adındaki zenci harami onları yakalayıp Çin hakanına hediye eder. İki esiri tanıyamayan hakan, onları puthanede çalışmak üzere görevlendirir. Bu esnada elçiler her tarafı aramasına rağmen Gül'ü bulamamıştır ve kara haberi vermek üzere hakanın yanına gelir. Haberi duyan hakan üzüntüden oracıkta ölür. Bunu fırsat bilen Gül ile Nevrûz puthaneden kaçarak deniz kıyısına ulaşır. Burada bekleyen bir gemiye binen âşıklar, gemi şiddetli bir fırtına nedeniyle batınca birbirini kaybeder. Bir tahta parçasına tutunarak hayatta kalan Gül, Aden kıyılarına varır. Nevrûz'un öldüğünü düşünerek ağlayıp inleyen Gül'ü Cevher adlı inci avcısı bulur, evine götürür. Cevher'le arkadaş olan Gül, ona bir şehzade olduğunu söyler fakat hikâyesinin tamamını anlatmaz. Gül'ü çok seven Cevher onu Aden şahının huzuruna götürmeye karar verir. Şahın huzuruna varınca Cevher, Gül'den övgüyle bahseder. Hep bir oğul sahibi olmak isteyen Şah, Gül'ü tahtının vârisi ilan eder. Gül'ün erkek kılığına girdiğini kimse anlamamıştır. Nevrûz da Gül gibi bir tahta parçasına tutunarak hayatta kalır ve Yemen kıyılarına varır. Onu Mahigir adlı yaşlı ve fakir bir balıkçı bulur, evine götürür. Nevrûz, Gül'ü düşünerek yemeden içmeden kesilip hastalanmıştır. İhtiyar balıkçı, Yemen şahının huzuruna çıkar, Nevrûz'dan bahseder. Yemen şahı, Nevrûz'u satın alarak tedavi ettirir. Şah'ın hizmetkârı olan Nevrûz, başından geçenleri ona anlatır. Gül ile Nevrûz birbirlerinden habersiz yaşarken Aden ve Yemen ülkeleri arasında savaş çıkar. Gül ile Nevrûz birbirlerinden habersiz rakip taraflarda yer almaktadırlar. Gül, Yemen şahının en ünlü ve zalim askeri Behrâm'ı öldürür. Bunun üzerine Nevrûz, Gül'ü öldürmek için savaş meydanına gelir. Dövüş esnasında birbirini tanıyan iki âşık kucaklaşırlar. Bu kavuşma üzerine iki ülke arasında barış imzalanır ve hac mevsimi yaklaşığı için hep birlikte hacca giderler. Tüm bunlar olurken Nevrûz'un babası Ferruh Şah ve Gül'ün babası Müşgin Şah evlatlarının acısıyla dünyadan el etek çekerek hacca

gitmeye karar vermişlerdir. Gül ile Nevruz babalarıyla hac esnasında karşılaşp hasret giderirler. Düğün hazırlıklarının ardından nikâh kıyılır. Dört sultan, ülkelerini birleştirip onlara bırakmak istemektedirler. Nevruz bu teklifi makul bulur ve anlaşmaya varılır. Bunun üzerine Gül ile Nevruz, Nevşad'a gelirler. Dört sultanın ölümünden sonra da bu dört ülkeyi tek devlet çatısı altında adaletle yönetirler. Böylece Gül ve Nevruz muratlarına ererek ömürlerinin sonuna kadar mutlu yaşarlar.”

Aslında Türk ve İran edebiyatlarında görülen bu dönem mesnevilerinin pek çoğunda çocuğu olmayan padişah, düş görme, kılık değıştirme, resimde ve rüyada görerek aşık olma, mektuplaşma, girilmemesi gereken yer, insanlar dışında varlıklarla konuşma gibi motifler; kahramanların doğup büyümeleri ve yetişmeleri, âşık olmaları, sevgiliye kavuşmak için çıkılan yolculuk, sevgililerin buluşmaları ve ayrı düşmeleri, kavuşmayı engelleyen olaylar, ülkeler arasında savaşlar, eğlenme ve avlanma gibi olaylar yer alır. (İnce, 1998: 105). “Gül ü Nevruz” mesnevisi de aynı minvalde konuların işlendiğı bir aşk hikâyesi olarak kendinden sonraki pek çok mesneviye - Cemşid ü Hurşid, Süheyl ü Nevbahar vb. - kaynaklık etmiştir.

Eserin Dili ve Üslubu:

Ömrünün büyük bir kısmını dönemin Türk-İslam şehirlerinin kalbi kabul edilen Herat ve civarında geçiren Lutfi, eserini oldukça açık ve anlaşılır bir şekilde yazmıştır. Eserin dili, 14-15. yüzyıl Orta Asya Türkçesini en güzel şekilde gözümüzün önüne sermektedir. Mevlânâ Lutfi'nin dili, baskın olarak Çağatay Türkçesinin hususiyetlerini göstermektedir. Ancak dönem itibarıyla Lutfi'nin, Çağatay Türkçesinin henüz tam olarak ölçünlemediğı kuruluş aşamasında olduğı bir ortamda yaşamış olması, dilini dil tarihi açısından daha da kıymetli kılmaktadır. Lutfi'nin Gül ü Nevruz'u, klasik Çağatay Türkçesinde artık kaybolmuş olan birtakım arkaik hususiyetler barındırması, Oğuz, Kıpçak lehçelerinden izler taşıması, klasik Çağataycaya göre oldukça sade bir Türkçeyle karşımıza çıkması ve yörenin atasözleriyle, halk deyişlerine yer vermesi açısından dikkat çekicidir. Bu özellikler, onu Türk dili ve edebiyatı açısından önemle incelenmesi gereken bir eser hâline getirmektedir. Lutfi, *Gül ü Nevruz* mesnevisinde herkesin anlayabileceğı sade bir üslubu tercih etmesine rağmen aruzu da başarıyla Türkçeye tatbik etmiş; eserinde yer verdiği Arapça, Farsça kelime ve terkipleri yapaylığa düşmeden ustaca yerli yerinde okuyucuyu sıkmadan kullanmasını bilmiştir. Zaman zaman mecazlı söyleyişler, edebi sanatlar ve söz oyunları ile eserine estetik bir değer vermesini de bilen Lutfi'nin ağızda Türkçe, yukarıda da belirttiğimiz gibi işlenmiş yüksek edebi değere sahip bir dil konumundadır. Eserin giriş kısmından alınan şu beyitler durumu örneklendirmeye yetmektedir:

mesihâ yañlığ ol murğ-ı sühan-sāz aniñ tēk körgüzür bu perdede rāz	<i>Mesih'e benzeyen o güzel sözlü kuş, onun gibi bu perdede sırlar gösterir.</i>
ki nevşād elide bar erdi bir şāh kélürdin vākıf u kēčkendin āğāh	<i>Nevşad ilinde bir padişah vardı; o geleceğe vâkıf, geçmişten haberli idi.</i>

atı ferruh özi ferhunde ahter anıñ hükminde ol iklīm ü kişver	<i>Adı Ferruh, kendi uğurlu bir yıldızdı, bütün bölgeler ve ülkeler onun hükümündeydi.</i>
ķamuķ ʿālemde ʿadl ü dādı meşhūr çerigi bī-nihāyet mülki maʿmūr	<i>Tüm âlemde adaleti ve merhameti meşhur; askeri çok, ülkesi bayındırdı.</i>
cihānda bir oğulğa ārzū-mend muñı yok hīç nēmedin ğayr-ı ferzend	<i>Arzusu cihanda bir oğul sahibi olmaktı; erkek evlattan başka hiçbir derdi yoktu.</i>
tilek üstinde çün şıdkı bar ərđi tilegen tek murādın tēñri bērdi	<i>Dileğinde samimi olduğu için, Tanrı muradını istediği gibi verdi.</i>
sēvūr maħbūbı bar ərđi haremde ki dāyim kōñli ərđi ol şanemde	<i>Haremde bir sevdiği vardı; gönlü daima o güzelde idi.</i>
saʿādet birle yüklendi vücūdı yētilgeç hadd ü hamliniñ hudūdı	<i>O güzelin vücudu saadetle yüklü oldu; hamilelik zamanı sona erince,</i>
uşol çağda ki ʿālem boldı hurrem şabā ũrdi dem-i ʿīsī-yi meryem	<i>O anda bütün dünya şenlendi ve sabah rüzgârı Meryem'in İsa'sının soluğunu getirdi.</i>
çemenler boldı cennetdin nümūdār açıldı gül saçıldı müşg-i tatar	<i>Çimenler cennete döndü, güller açıldı, Tatar miski çevreye saçıldı.</i>
yañı yılınıñ başında rūz-ı nevrūz şadefetin çıktı bir dürr-i şeb-efrūz	<i>Yeni yılın başında, Nevruz günü, geceyi aydınlatan bir inci sadesten çıktı.</i>
sēvūngendin atası gencin açtı nē kim ķazğanın ʿālemğa saçtı	<i>Babası sevincinden hazinesini açtı; kazandığı ne varsa, âleme saçtı</i>
uluķ toylar ķılıp ʿişretler etti yaratқан birle kōp niyyetler etti	<i>Büyük toylar düzenledi, ziyafetler verdi, Allah adına çok niyetler etti.</i>
ulusta müsteħaklarıñı ķılıp şād hem-ol-dem bendīleriñi ķıldı āzād	<i>Ulus içinde layık olanları mutlu kıldı; köleleri hemen azat etti.</i>
çū nevrūz boldı nevrūz içre fīrūz atadı oğlınıñ atını nevrūz	<i>Günler birbirinden mutlu geçerken babası oğluna Nevruz adını verdi.</i>

süt emgende sa'âdet dâye boldı tili çıkkaç hüner hem-sâye boldı	<i>Süt emdiğinde saadet ona süt annesi oldu; dili açılınca da hüner ona komşu oldu.</i>
tapıp neşv ü nemâ devlet içinde yegâne boldı az müddet içinde	<i>Devlet içinde serpilip büyüyerek, kısa süre içinde eşsiz biri oldu</i>
kiçik yaştın kamuk fenlerni bildi köpin öz 'aklı birle fehm kıldı	<i>Küçük yaşta bütün ilimleri öğrendi; çoğunu kendi aklı ile anladı.</i>
né turdı bir nefes né urdı bir dem tamâm öğrendi bildi barça erdem	<i>Ne bir an durdu ne soluklandı, her şeyi öğrendi; her erdemi elde etti.</i>

Eserin Nüshaları:

Mevlânâ Lutfi'nin "Gül ü Nevrûz" adlı mesnevisinin şu ana kadar tespit edip ulaşılabildiğimiz sekiz nüshası bulunmaktadır. Bu nüshaların tamamının fotokopileri, mikrofilmli veya dijital makinelerle çekilmiş (CD'leri) fotoğrafları elimizdedir. Aşağıda bu nüshaların katalog künyeleri verilip tanıtımları yapılmıştır.

1. İstanbul Süleymaniye Kütüphanesi, Laleli Kitaplığı, No: 1911, (vr. 1b-38b), (İstanbul/Türkiye)

Bu nüsha, bir mecmua içindedir. Mecmuanın (1b-38b) varakları arasında "Gül ü Nevrûz", akabinde ise "Abuşka Lügati" gelmektedir. Harekesiz "nestalik" diyebileceğimiz bir hatla kaleme alınmıştır. Konu başlıkları kırmızı mürekkeple ve Farsça yazılmıştır. Ayrıca sayfalar kırmızı çizgilerle cetvelenmiştir. Nüshanın bazı sayfalarında 15, bazı sayfalarında 16, bazı sayfalarında ise 17 satır bulunmaktadır. Sayfalarda yer yer sararma olsa da yazı okunaklı, kitabın kâğıdı ve cildi sağlamdır. Yazma sondan 47 beyit eksiktir, bu yüzden eserin telif, müellif, müstensih ve istinsah kayıtları yoktur. Ancak yazıdan ve dil özelliklerinden hareketle yazmanın 15-16. yüzyıla ait olduğu söylenebilir. Barındırdığı arkaik unsurların çokluğu mevcut nüshalar içinde en eskisi olduğu intibamı vermektedir.

2. London British Museum Add. No: 7914, (foll. 50a-114a), (Rieu, Charles: Catalogue of the Turkish Manuscripts in the British Museum, 1888, pp. 285-286; 2), (Londra/İngiltere)

Yazma bir mecmua içerisindedir. "Gül ü Nevrûz", mecmuanın 50a-114a yaprakları arasındadır. Laleli nüshasına göre daha güzel ve okunaklı bir hatla yazılmıştır. Harekesiz talik yazı özelliği göstermektedir. Bazı sayfalarda konuyla ilgili minyatürler vardır. Baştan sona tam olan nüshanın her bir sahifesinde 11 satır yer almaktadır. Konu başlıkları kırmızı mürekkeple ve Türkçe yazılmıştır. Yazmanın tek kusuru bazı sayfaların sonradan yanlış dikilmesinden kaynaklanan tertip hatasıdır. Yazmanın sonunda eserin telif ve istinsah tarihleri verilmiştir. Buna göre yazmanın telif tarihi (h.814 / m.1411)'dir:

tārīh sèkkiz yüz on dört érdi hicret ki naqş éttim bu menşür-ı maḥabbet	<i>Bu aşk fermanını yazdığımında, tarih hicretin sekiz yüz on dördü idi.</i>
--	--

Yazmanın istinsah tarihi ise (h.914 / m.1508)'dir:

tükendi kitāb-ı gül ü nevrüz tārīh tokuz yüz on dörtde hicriyye-i nebeviyye	<i>Hicri dokuz yüz on dört tarihinde Gül ü Nevruz Kitabı tamamlandı</i>
--	---

3. Budapest, Library of the Hungarian Academy of Sciences, (Magyar Tudományakademia Könyvtára, Keleti Gyűjtemény Török), Tör. O. 182; 8, (1b-54b), (Mikrofilm Arşiv No: A-B 2451/VII), (Budapeşte/Macaristan)

Baştan sona tam olan bir başka nüshadır. Yazma, tek kitap halinde kahverengi mukavva bir cilt içindedir. Toplam 54 varak, 108 sahifeden oluşmaktadır (1b-54b). Sayfalar yer yer sararmış olsa da sağlamdır. Yazı oldukça güzel ve okunaklıdır. Harekesiz “talik” bir hatla kaleme alınmıştır. Her sayfada 12 ya da 13 satır yer almaktadır. Konu başlıkları Türkçedir ve kırmızı mürekkeple yazılmıştır. Dil, yazı çeşidi ve kâğıt yönüyle çok eski bir nüsha olduğunu söylemek zordur. Yazmanın istinsah tarihi ve müstensihi belli değildir. Buna rağmen yazmanın sonunda eserin telif tarihi (h.814 / m.1411) belirtilmiştir:

sèkkiz yüz on dört édi hicret ki naqş éttük bu menşür-ı maḥabbet	<i>Bu aşk fermanını yazdığımızda, hicretin sekiz yüz on dördü idi.</i>
---	--

4. Oxford Bodleian Library, No: 73, 2111 “MS. Bodley Or. 394”, (Ethe, Hermann: Catalogue of the Turkish, Hindustani and Pushtu Manuscripts in the Bodleian Library. Part II. Oxford 1930, 1194.) (Londra/İngiltere)

Eksiği olmayan bir başka nüshadır. Yazma, tek kitap halinde, mukavva bir cilt içindedir. Toplam 125 varak, 250 sahifeden oluşmaktadır (1b-125a). Sayfalar sağlamdır. Yazı okunaklı olsa da usta bir hattatın elinden çıkmamış gibidir. Harekesiz “nestalik” yazı özelliği göstermektedir. Her sayfada 9 satır yer almaktadır. Diğer nüshalardan farklı olarak bu yazmada beyitteki mısralar yan yana değil alt alta yazılmıştır. Konu başlıkları Türkçedir. Yazmanın sonunda ketebe kaydı vardır: “tārīh tokuz yüz toḡsan dörtde mübārek şevvāl ayınıñ onuncı kün seşenbede niyār oḡlı bişi ḥāfız temām kıldı”. Dolayısıyla yazmanın istinsah tarihi ve müstensihi bellidir: (h. 994 / m. 1586), (Niyar Oḡlu Bişî Hafız). Yazmanın sonunda eserin telif tarihi de (h.814 / m.1411) verilmiştir:

tārīh sèkkiz yüz on dört érdi hicret ki naqş éttük bu menşür-ı maḥabbet	<i>Bu aşk fermanını yazdığımızda, tarih hicretin sekiz yüz on dördü idi.</i>
--	--

5. Wien Staatsbibliothek, No. 649 (1v - 47r), (Flügel, Gustav: Die Arabischen, Persischen und Türkischen Handschriften der Kaiserlich-Königlichen Hofbibliothek zu Wien. Vol I. Wien 1865 p. 614), (3 Bd., K.K. Hofund Staatstruckerei, Wien.), (Österreichische Nationalbibliothek, “Avusturya Milli Kütüphanesi”), (Viyan/Avusturya)

Yazma, tek kitap halinde kahverengi işlemeli deri bir cilt içindedir. Toplam 47 varak, 94 sahifeden oluşmaktadır (1b-47a). Sayfalar sağlamdır. Yazı oldukça güzel ve okunaklıdır. İlk sekiz sayfa nesih hatla ve harekeli yazılmıştır. Daha sonraki sayfalarda nesih hat devam etmiş ancak hareke kaldırılmıştır. Sadece konu başlıkları harekelenmiştir. Her sayfada 12 ya da 13 satır yer almaktadır. Sayfalar kırmızı çizgilerle cetvelenmiştir. Konu başlıkları, kırmızı mürekkeple Türkçe ve harekeli yazılmıştır. Ne yazık ki bu yazmanın sonundan da 11 beyit eksiktir ve ketebe kaydı bulunmamaktadır. Dolayısıyla yazmanın istinsah tarihi ve müstensihî belli değildir. Yazmanın dil, yazı çeşidi ve kâğıt yönüyle eski bir nüsha olduğunu söyleyebiliriz. Bu yazmanın en önemli tarafı, kitabın başında eserin Lutfi'ye ait olduğunun belirtilmiş olmasıdır:

“Kitâb-ı Gül ü Nevruz'u Lutfi Ustâz-ı Hazret-i Nevâyî” (Hazreti Nevayî'nin Üstadı Lutfi'nin Gül ü Nevruz Kitabı).

6. Paris Bibliotheque Nationale Suppl, Turc. No. 998 (foll. 79a-112a) “DEV-1007-010800” = (Blochet, E.: Catalogue de manuscrits Turcs. Vol II. Paris 1913, pp. 123-124.) (Paris/Fransa)

Sondan 11 beyit eksiktir. Toplam 32 varaktan oluşmaktadır. Yazma bir mecmua içerisinde. “Gül ü Nevruz”, mecmuanın (79a-112a) yaprakları arasındadır. Gül ü Nevruz'dan önce “Seyfü'l-Mülûk” adlı eser yer almaktadır. Güzel ve okunaklı bir talik hatla yazılmıştır. Yazı harekesizdir. Bazı sayfalarda konuyla ilgili minyatürler vardır. Nüshanın her bir sahifesinde 13 satır yer almaktadır. Konu başlıkları kırmızı mürekkeple ve Türkçe yazılmıştır. Sayfalar cetvelle çizilmiştir. Yazmanın baştan 8 yaprağı yanlışlıkla daha sonraki sayfalara dikilmiştir. Yazmanın sonu eksik olduğundan istinsah tarihi ve müstensihî belli değildir.

7. Tataristan Cumhuriyeti Millî Müze Kütüphanesi, FOMPT 18369, (Kazan/Rusya)*

Bu nüshanın varlığından ilk olarak Özbekistan'da *Özbek Tili ve Edebiyatı Dergisinin* 1968/6 sayısında Şakir Abilov ve Zeyneb Maksudova tarafından yayımlanan “Gül ve Nevruz Dastanining Kazan Kolyazmesi” başlıklı makalede (Abilov, Ş., Maksudova, Z., 1968: 39-41) bahsediliyor ve yazmanın Zeyneb Maksudova'nın şahsi arşivinde bulunduğu söyleniyor. Bu nüsha daha sonra bir şekilde Maksudova'nın diğer koleksiyonları ile birlikte Tataristan Kazan Millî Müzesine verilmiştir. (İslamov, R. F., 2014: 3). Yazmanın söz konusu makalede detaylı bir tanıtımı yapıldığı için ilgili bilgileri bu makaleden alıntılarla kıymetli hocam Prof. Dr. Hüseyin Baydemir'in çevirisiyle aşağıda olduğu gibi vermeyi uygun görüyoruz:

* Bu nüshanın dijital fotoğraflarını Tataristan Cumhuriyeti Millî Müze Kütüphanesinden tedarik edip bize ulaştıran Atatürk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü Öğretim Elemanı Öğr. Gör. Alsu BASTABAN Hanımefendiye burada özellikle teşekkür etmek istiyorum.

“Kendir ipe dikilmiş olan kitap oldukça yıpranmış olup ilk ve son sayfaları eksiktir. Toplam 29 varak (58 sayfa)’dır. Orta Asya’da üretilen kalın, beyaz kağıda yazılmıştır. Sayfaların ebadı 16x19 cm; metin yazılan kısmın ebadı ise 13x15 cm’dir. Her bir yaprağa koyu siyah mürekkep ve nestalik yazıyla 14 beyit yazılmış olup manzumenin toplam hacmi 1600 mısradır. Londra (British Museum) nüshasında ise 2400 mısra vardır. Demek ki Kazan nüshası, Londra (British Museum) nüshasının üçte ikisi kadardır. Yazmanın birinci ve ikinci sayfalarındaki bazı sözcükleri okumak oldukça güç. Fakat Londra nüshası yardımıyla o mısraların da okunuşu mümkündür. Eserin bazı yerlerinde bölüm adlarını yazış için boşluklar bırakılmıştır. Bölüm adlarından sadece ikisi Londra nüshasındaki bölüm adlarıyla aynıdır. Bu farklılık, mesnevinin kâtipler tarafından defalarca çoğaltılması neticesinde oluşmuş olmalıdır. Mesnevinin ilk ve son sayfaları eksik olduğundan, bu el yazmasının ne zaman ve kim tarafından yazıldığı bilinmemektedir. Fakat kağıt ve yazıya bakarak 16. yüzyılın başlarında yazıldığı tahmin edilebilir.” (Abilov, Ş., Maksudova, Z., 1968: 39).

Görüldüğü üzere bu nüsha da oldukça kıymetli bir yazmadır ancak ne yazık ki baştan yaklaşık 300 ve sondan yaklaşık 200 beyit eksik olduğu anlaşılmaktadır. Bu eksiklik sebebiyle de yazmanın istinsah tarihi ve müstensihisi belli değildir.

8. İstanbul Millet Kütüphanesi, Arapça, No. 86, (vr. 89-104, 119-124, 152-166) (İstanbul/Türkiye)

Bu nüsha oldukça eksik bir nüshadır. Başka bir yazmanın derkenarlarına “Gül ü Nevrûz”un bazı sayfaları yazılmıştır. Bu sayfalar da yaklaşık 20 varaktan ibarettir. Yazmanın müstensihisi ve istinsah kaydı bulunmamaktadır.

Bu nüshaların haricinde çeşitli çalışmalarda “Gül ü Nevrûz”un aşağıda belirttiğimiz kütüphanelerde nüshalarının bulunduğu bildirilmiştir. Ancak bu kütüphanelerde yaptığımız incelemeler neticesinde “Gül ü Nevrûz”un herhangi bir nüshasına ulaşamadık. Yine de bir fikir vermesi açısından çeşitli kaynaklarda geçen bu kayıtları aşağıya alıyoruz:

1. İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi, TY. No. 2753 veya No: TY 5452 (İstanbul/Türkiye), (Bu yazma, Çağatay edebiyatından çeşitli şiirlerin yer aldığı önemli bir mecmuadır, ancak içinde Gül ü Nevrûz’a rastlanmadı.)

2. Berlin Königlich Bibliothek, (Pertsch, Wilhelm: Verzeichniss der Türkischen Handschriften der Königlich Bibliothek zu Berlin, 1889, p. 292b). (A. Asher Und Co., Berlin-1889), (Berlin/Almanya), (Kütüphanenin katalog kayıtlarında Gül ü Nevrûz’a rastlanmadı.)

3. Bursa Müze Kütüphanesi, No. 113/156, (Bursa/Türkiye), (Kütüphanenin katalog kayıtlarında Gül ü Nevrûz’a rastlanmadı.)

4. Cambridge Nüshası (Nüshanın kaydı yok.), (Londra/İngiltere), (Böyle bir nüsha Cambridge kayıtlarında yok.)

Eser Üzerinde Yapılan Çalışmalar:

Lutfî'nin Gül ü Nevrûz'u Özbekistan'da Kiril harfleriyle birkaç kez yayımlanmış; Özbekçe ve Rusça çevirileri yapılmıştır. Türkiye'de ise eser üzerinde bir mezuniyet tezi bir de yüksek lisans tezi yapılmıştır. Ancak bu çalışmalar yayımlanmamıştır. Bunun dışında eser üzerinde gerek yurt içinde gerek yurt dışında makale ve bildiri düzeyinde incelemeler de bulunmaktadır. Aşağıda tüm bu çalışmalar liste halinde sıralanmıştır:

- ABİLOV, S., MAKSUDOVA, Z., “Gul u Navruz Dostonining Kozon Koljazmasi”, *Özbek Tili va Adabiyoti*, Vol: 6, 1968, s. 39-41, [The Kazan Manuscript of the Epic Gül u Navriiz].
- CSÍRKES, Ferenc Peter, “Lutfî and the Gül ü Nevrûz” *Altaica Budapestinesa MMM II*. Proceedings of the 45 th Permonent International Altaistik Conferense Budapest, June 23-28, 2002. Edited by Alice Sarkozi and Attila Rakos. Budapest Eöt vös Lorand Univ. 2003: 79-86.
- ÇIRAK, Ezgi, “Çağatay Edebiyatı ve Mevlânâ Lutfî”, *Evrensel Kültür*, Sayı: 223, 2010, s. 51-54.
- DİNÇER, Leman, *Lutfî, “Kitab-ı Gül ü Nevrûz” (Tenkitli Metin-Nüsha Farkları)*, İstanbul Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Mezuniyet Tezi, İstanbul 1970.
- ERASLAN, Kemal, “Çağatay Şiiri”, *Türk Şiiri Özel Sayısı II (Divan Şiiri)*, Türk Dili Dergisi TDK Yay., Sayı: 415-416-417, s. 564-717.
- FAZİLOV, E., “Budapestskaja Rukopis ‘Gul u Navruz’ Lutfî”, *Acta Orientalia Academiae Scientiarum Hungaricae*, Vol: 36, No: 1/3, 1982, s.155-166.
- İNCE, Adnan, “Gül ü Nevrûz Mesnevileri ve Sabir'in Eserinden Seçme Beyitler”, *Journal of Turkish Studies: Türklük Bilgisi Araştırmaları (TUBA)*, Hasibe Mazıoğlu Armağanı, Cilt: II, Sayı: 22, Harvard University, 1998, s. 103-131.
- İSHAKOV, Y., “Gul va Navruzning Muallifi Masalasida”, *Özbek Tili va Adabiyoti*, 1972/1, s. 59-67, [On the Author of Gül u Navruz].
- İSLAMOV, R. F., “O Kazanskom Spiske Poemı Gul' va Navruz Uzbekskogo Poyeta Lutfi” *UDK 82 (=512.133) “14” (092), s.1-3*.
- ORAK, Bayram, *Lutfî'nin Gül ü Nevrûz'u Gramer İndeksi*, Dokuz Eylül Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi, İzmir, 1995.
- RUSTAMOV, A., “Gul va Navruzning Muallifi Togrisida”, *Özbek Tili va Adabiyoti*, 1972/3, s. 38-41, [On the True Identity of th Author of Gül u Navruz].
- VALİHOJAYEV, B., “Yana Gul va Navruz Bahsiga Doir”, *Özbek Tili va Adabiyoti*, 1979/1, s. 50-53, [Once More About the Gül u Navruz].

Gül ü Nevrûz'un Özbekistan ve Rusya Neşirleri:

• DALİMOV, S., DALİMOV, U., *Lutfi, Gül ve Nevrûz*, Okıtuvcı Neşriyat, 2. Baskı, Taşkent, 1982.

• ERKİNOV, S., FAZİLOV, E., AHMEDXUCAYEV, E., *Lutfi, Sensen Severim, (Gazeller, Rübailer, Kıt'alar, Tuyuğlar, Gül ve Nevrûz Destanı)*, Gafur Gulam Edebiyat ve Sanat Neşriyatı, Taşkent, 1987.

• ERKİNOV, S., *Lutfi, Gul' i Navruz*, Taşkent, 1959.

• LİPKİN, S., *Lutfi, Lirik, Gul' i Navruz*, (Perevod s Uzbekskogo), Moskva, 1961.

Diğer Gül ü Nevrûzlar:

a) İran Edebiyatında Gül ü Nevrûzlar:

Gül ü Nevrûz isimli ilk telif eser, İranlı şair Celaleddin Tabib'e aittir.

• Celaleddin Tabib → *Gül ü Nevrûz*, Eser mesnevi tarzında yazılmış toplam 1181 beyit. Vezni: *me fâ î lün / me fâ î lün / fe û lün*, Yazılış tarihi: m.1333. Eserin Nüshası: Süleymaniye Kütüphanesi, Ayasofya Kitaplığı, No: 3857, (488b-511a).

İran edebiyatında Celal Tabib'den sonra Hacu-yı Kirmanî de bir Gül ü Nevrûz mesnevisi yazmıştır:

• Hacu-yı Kirmanî → *Gül ü Nevrûz*, Beyit sayısı: 3868, Yazılış tarihi: m.1341, Eserin nüshası: Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi, No: H.796, (118b-146a).

b) Türk Edebiyatında Gül ü Nevrûzlar:

Türkçe yazılmış beş Gül ü Nevrûz mesnevisi vardır. Bu eserlerin tamamı Celaleddin Tabib'in *Gül ü Nevrûz*'unun tercümesi niteliğindedir. Ancak bu eserlerin hepsi tercümeyi aşarak telif niteliği kazanmışlardır:

• Mevlana Lutfi → *Gül ü Nevrûz*, Eser Çağatay Türkçesiyle yazılmış. 1245 beyit, Yazılış tarihi: m.1441 (Türk edebiyatında yazılan ilk Gül ü Nevrûz budur. Yukarıda eserle ilgili tafsilatlı bilgi verilmiştir.)

Eserin Vezni: *me fâ î lün / me fâ î lün / fe û lün*

• Muhibbî → *Gül ü Nevrûz*, Anadolu sahasında yazılan eser, mesnevi tarzında ve aruzun *fâ i lâ tün / fâ i lâ tün / fâ i lün* kalıbıyla kaleme alınmıştır. Beyit sayısı: 7000, Yazılış Tarihi: m.1536. Eser üzerinde İbrahim Delice bir doktora çalışması yapmıştır. Eser Cemşid ü Hurşid'lerden de yararlanılarak genişletilmiştir. Ancak temelde Celal Tabib'in eseri vardır. Hatta İbrahim Delice, Muhibbi'nin bu eseri Lutfi'nin mesnevisini Anadolu Türkçesine dönüştürmekten başka bir şey değildir demektedir. (bk. İbrahim DELİCE, *Niğdeli Muhibbi "Gül ü Nevrûz"*)

(*İnceleme-Metin-Dizin*) 2 Cilt, Fırat Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Elazığ, 1995.)

• Abdî → *Gül ü Nevruz*, Anadolu sahasında yazılmıştır. Yazılış tarihi: m.1577. Eserin Tek Nüshası Manisa İl Halk Kütüphanesi Nu: 2714'de kayıtlıdır. Prof. Dr. Adnan İnce, geniş bir tanıtım yazısıyla beraber eserin çeviri yazılı metnini yayımlamıştır. (bk. Adnan İNCE, “*Abdî'nin Gül ü Nevruz Mesnevîsi*”, TÜBAR-XXIII/2008, Bahar, s. 51-130.)

• Sabir Mehmet Parsa → *Gül ü Nevruz*, Anadolu sahasında yazılmıştır. Yazılış Tarihi: m.1648-1680, Beyit Sayısı: 882, Celal Tabib'in eserine en sadık tercümenin bu olduğu söylenmektedir. Eser üzerinde Süleyman Çaldak bir çalışma yapmıştır. (bk. Süleyman ÇALDAK, *Sabir Parsa'nın Gül ü Nevruz'u*, Malatya, 2000.)

• Muîdî → *Gül ü Nevruz*, Anadolu sahasında yazılmıştır. Yazılış tarihi: m.1535. (16. yüzyıl şairlerinden Kalkandelenli Muîdî'nin Gül ü Nevruz adlı bir mesnevisi olduğu çeşitli kaynaklarda belirtilmekle birlikte şimdiye dek metni ele geçmemiştir, ancak son yapılan araştırmalarla eserin bir nüshası tespit edilmiştir: Muîdî, *Gül ü Nevruz*, Avusturya Devlet Arşivi, No: 217. (bk. Gülşah TAŞKIN, “Kalkandelenli Muîdî'nin Gül ü Nevruz'u”, *Divan Edebiyatı Araştırmaları Dergisi*, Sayı: 12, İstanbul, 2014, s. 177-190.)

Sonuç

Orta Asya Klasik Türk Edebiyatının öncülerinden kabul edilen XIV-XV. yüzyıl büyük Çağatay şairi Mevlânâ Lutfi'nin, meşhur Fars şair Celaleddin Tabib'den serbest tercüme yoluyla Türkçeye kazandırdığı “*Gül ü Nevruz*” adlı Türkçe mesnevisi, gerek Türk dili tarihi açısından gerekse Türk edebiyatı açısından çok kıymetli bir eserdir. Eser yazıldığı günden itibaren sevilerek okunmuş ve kendinden sonra yazılan *Gül ü Nevruz* lara kaynaklık etmiştir. *Gül ü Nevruz*'un değişik kaynaklarda 10'un üzerinde nüshasının bulunduğu belirtilmiş olsa da biz şu ana kadar eserin 8 farklı yazma nüshasına ulaşabildik. Bu nüshaların şu an fotokopileri veya CD'leri elimizde mevcuttur. Eseri tüm bu nüshalar ışığında yakın zamanda yayımlamayı planlamaktayız. Yapacağımız yayında eserin karşılaştırmalı çeviriyazılı metnin haricinde Türkiye Türkçesine aktarması, geniş bir dil inceleme kısmı ve işlevsel/sözlüksel dizini de yer alacaktır. Ayrıca Lutfi'nin *Gül ü Nevruz*'unun İran ve Türk edebiyatlarındaki diğer *Gül ü Nevruz* larla mukayeselenilmesi de yapılacaktır. Böylece eserin tüm yönleriyle gün yüzüne çıkarılarak günümüz okuyucularının hizmetine sunulması hedeflenmektedir.

Kaynakça

- Abilov, Şakir; Maksudova, Zeyneb. (1968). “Gul u Navruz Dostonining Kozon Koljazmasi”. *Özbek Tili va Adabiyoti*, Vol: 6, s. 39-41.
- Argunşah, Mustafa. (2014). *Tarihî Türk Lehçeleri, Çağatay Türkçesi*. İstanbul: Kesit Yayınları.

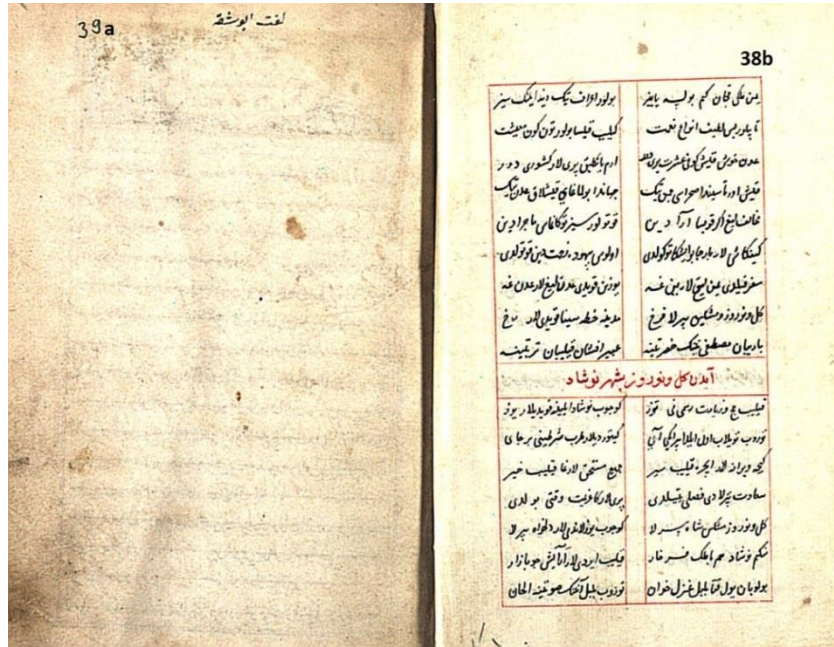
- Bayat, Fuzuli. (2008). *Orta Türkçe Sözlük*. İstanbul: Yalın Yayıncılık.
- Baydemir, Hüseyin. (2017). “Yakubcan İshakov, Gül ve Nevruz Mesnevisinin Müellifi Meselesi”. (Aktaran: Prof. Dr. Hüseyin BAYDEMİR). *Atatürk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, Sayı: 59, Aralık, 2017, s. 233-244). Erzurum.
- Barutçu Özönder, Fatma Sema. (1996). *Ali Şir Nevayi, Muhâkemetü'l-Lügatayn*. Ankara: TDK Yay.
- Birnbaum, Eleazar. (1993). “Çağatay Şairi Lutfi (Hayatı ve Eserleri)”. *İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi*, Cilt: 26, s.189-193.
- Csirkes, Ferenc Peter. (2003). “Lutfi and the Gül ü Nevrûz”. *Altaica Budapestinesa MMM II. Proceedings of the 45 th Permonent International Altaistik Conferense Budapest, June 23-28, 2002*. (s. 79-86). Edited by Alice Sarkozi and Attila Rakos. Budapest: Eöt Vös Lorand Univ.
- Çağbayır, Yaşar. (2007). *Ötüken Türkçe Sözlük*. 5 Cilt. İstanbul: Ötüken Neşriyat.
- Çaldak, Süleyman. (2000). *Sabir Parsa'nın Gül ü Nevrûz'u*. Malatya.
- Çelebioglu, Amil. (1999). *Türk Edebiyatında Mesnevi, XV. Yüzyıla Kadar*. İstanbul: Kitabevi Yayınları.
- Çırak, Ezgi. (2010). “Çağatay Edebiyatı ve Mevlânâ Lutfi”. *Evrensel Kültür*, Sayı: 223, s. 51-54.
- Dalimov, S., Dalimov, U. (1982). *Lutfi, Gül ve Nevrûz*. Taşkent: Okıtuvçı Neşriyat. 2. Baskı.
- Delice, İbrahim. (1995). *Niğdeli Muhibbi “Gül ü Nevrûz”, (İnceleme-Metin-Dizin)*. 2 Cilt. Yayımlanmamış Doktora Tezi. Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Elazığ.
- Dinçer, Leman. (1970). *Lutfi, “Kitab-ı Gül ü Nevrûz” (Tenkitli Metin-Nüsha Farkları)*. Yayımlanmamış Lisans Tezi. İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi, İstanbul.
- Eckmann, Janos. (1996). *Harezmi, Kıpçak ve Çağatay Türkçesi Üzerine Araştırmalar*. Osman Fikri Sertkaya (Haz.). Ankara: TDK Yay.
- Eckmann, Janos. (2009). *Çağatayca El Kitabı*. Günay Karaağaç (Çev.). İstanbul: Kesit Yayınları. 4. Basım.
- Eraslan, Kemal. (1986). “Çağatay Şiiri”. *Türk Dili Dergisi, Türk Şiiri Özel Sayısı II (Divan Şiiri)*, Sayı: 415-416-417, s. 564-717. Ankara: TDK Yay.
- Eraslan, Kemal. (1993). “Çağatay Edebiyatı”, “Lutfi, Çağatay Şairi” *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, Cilt: 8, 27, s. 168-176, 231-233. Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.

- Eraslan, Kemal. (1999). *Mevlâna Sekkâkî Divanı*. Ankara: TDK Yay.
- Eraslan, Kemal. (2015). *Ali Şir Nevayi, Mecâlisü'n-Nefâyis I-II (Giriş-Metin-Çeviri-Notlar)*. Birleştirilmiş 2. Baskı. Ankara: TDK Yay.
- Erkinov, Sadir. (1959). *Lutfî, Gul' i Navruz*. Taşkent.
- Erkinov, S., Fazilov, E., Ahmedxocayev, E. (1987). *Lutfî, Sensen Severim, (Gazeller, Rübailer, Kıt'alar, Tuyuğlar, Gül ve Nevrûz Destanı)*. Taşkent: Gafur Gulam Edebiyat ve Sanat Neşriyatı.
- Fazilov, E. (1982). "Budapestskaja Rukopis 'Gul u Navruz' Lutfî". *Acta Orientalia Academiae Scientiarum Hungaricae*, Vol: 36, No: 1/3, s.155-166.
- Gözütok, Avni. (2008). *Haydar Tilbe, Mahzenü'l-Esrar, (Gramer-Metin-Dizin-Tıpkıbasım)*. Erzurum: Fenomen Yayınları.
- Hofmann, H. F. (1969). *Turkish Literature a Bio-Bibliographical Survey*. 6 Cilt. Utrecht.
- Ildırı, Nursan. (2016). *Mücrim Âbid Divânı (İnceleme-Metin-Dizin)*. Yayınlanmamış Doktora Tezi, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Ana Bilim Dalı, Erzurum.
- İnce, Adnan. (1998). "Gül ü Nevrûz Mesnevileri ve Sabir'in Eserinden Seçme Beyitler". *Journal of Turkish Studies: Türklük Bilgisi Araştırmaları (TUBA), Hasibe Mazioğlu Armağanı*, Cilt: II, Volume: 22, s.103-131. Harvard University.
- İnce, Adnan. (2000). *Cem Sultan, Cemşid ü Hurşid*. Ankara: TDK Yay.
- İnce, Adnan. (2008). "Abdî'nin Gül ü Nevrûz Mesnevîsi". (TÜBAR), Sayı: XXIII, Bahar, s. 51-130.
- İshakov, Yakubcan. (1972). "Gul va Navruzning Muallifi Masalasida". *Özbek Tili va Adabiyoti*, Sayı: 1972/1, s. 59-67. Taşkent.
- İslamov, R., F. (2014). "O Kazanskom Spiske Poemı Gul' va Navruz Uzbekskogo Poyeta Lutfî". *UDK*, 82 (=512.133), "14" (092), s.1-3.
- Kaçalin, Mustafa Sinan. (2011). *Niyazi, Nevayi'nin Sözleri ve Çağatayca Tanıklar*. Ankara: TDK Yay.
- Karaağaç, Günay. (1997). *Lutfî Divanı (Giriş-Metin-Dizin-Tıpkıbasım)*. Ankara: TDK Yay.
- Köktekin, Kâzım. (2000). *Seyyid Ahmed Mirza, Taaşuknâme, (İnceleme-Metin-Dizin-Tıpkıbasım)*. Erzurum: Atatürk Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Yayınları.
- Köktekin, Kâzım. (2007). *Yusuf Emirî Divanı, (Giriş-İnceleme-Tenkitli Metin-Sözlük-Tıpkıbasım)*. Erzurum: Fenomen Yayınları.

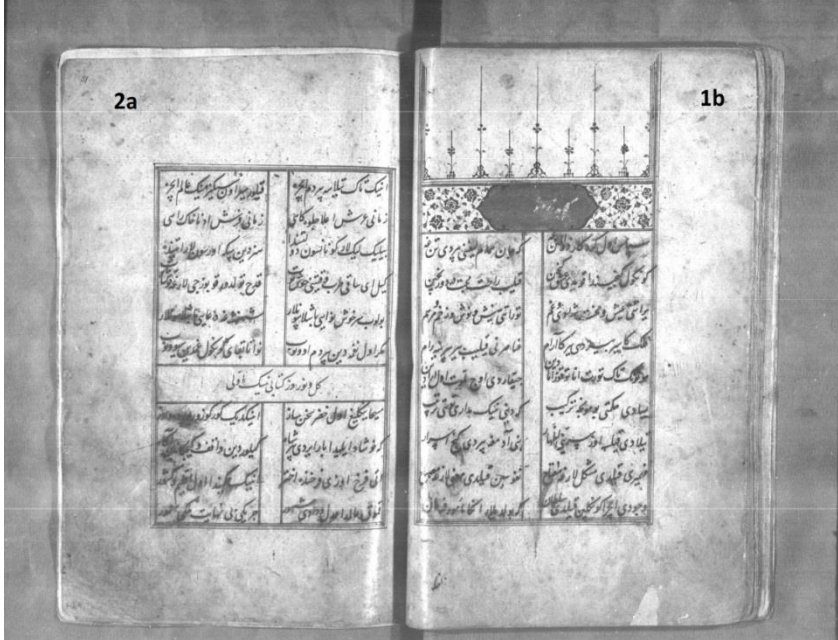
- Köprülü, M. Fuad. (1988). “Çağatay Edebiyatı”. *Millî Eğitim Bakanlığı İslam Ansiklopedisi*, Cilt: 3, s. 270-323. İstanbul: MEB Yayınları.
- Lipkin, S. (1961). *Lutfi, Lirik, Gul' i Navruz*. (Perevod s Uzbekskogo). Moskova.
- Lugal, Necati. (1997). *Tezkire-i Devletşah*. 2 Cilt. İstanbul: MEB Yay.
- Orak, Bayram. (1995). *Lutfi'nin Gül ü Nevrûz'u Gramer İndeksi*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi, İzmir.
- Ölmez, Zühal. (2007). “Çağatay Edebiyatı ve Çağatay Edebiyatı Üzerine Araştırmalar”. *Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi*, Cilt: 5, Sayı: 9, s.173-220.
- Paçacıoğlu, Burhan. (2006). *VIII.-XVI. Yüzyıllar Arasında Türkçenin Sözcük Dağarcığı*. Ankara.
- Rüstemov, Alibek. (1972). “Gul va Navruzning Muallifi Togrisida”. *Özbek Tili va Adabiyoti*, Sayı: 1972/3, s. 38-41. Taşkent.
- Taşkın, Gülşah. (2014). “Kalkandelenli Mu'îdî'nin Gül ü Nevrûz'u”. *Divan Edebiyatı Araştırmaları Dergisi*, Sayı: 12, s. 177-190. İstanbul.
- Ünlü, Suat. (2013). *Çağatay Türkçesi Sözlüğü*. Konya: Eğitim Yayınevi.
- Ünver, İsmail. (1986). “Mesnevi”. *Türk Şiiri Özel Sayısı II (Divan Şiiri)*, *Türk Dili Dergisi*, Sayı: 415-417, s. 430-563. Ankara: TDK Yay.
- Valihojayev, B. “Yana Gul va Navruz Bahsiga Doir”. *Özbek Tili va Adabiyoti*, Sayı: 1979/1, s. 50-53. Taşkent.
- Vural, Hanifi vd. (2010). *Çağatay Türkçesi*. Tokat: Taşhan Kitap Yayıncılık. 2. Baskı.
- Yüce, Nuri. (1992). “Türk Dilinin Tarihî Devreleri ve Bugünkü Lehçeleri”. *Türk Kültürü Araştırmaları Dergisi*, Cilt: XXVIII/1-2, s. 305-318. Ankara.

EKLER: (Temin Edilen Nüshaların İlk ve Son Sayfaları):

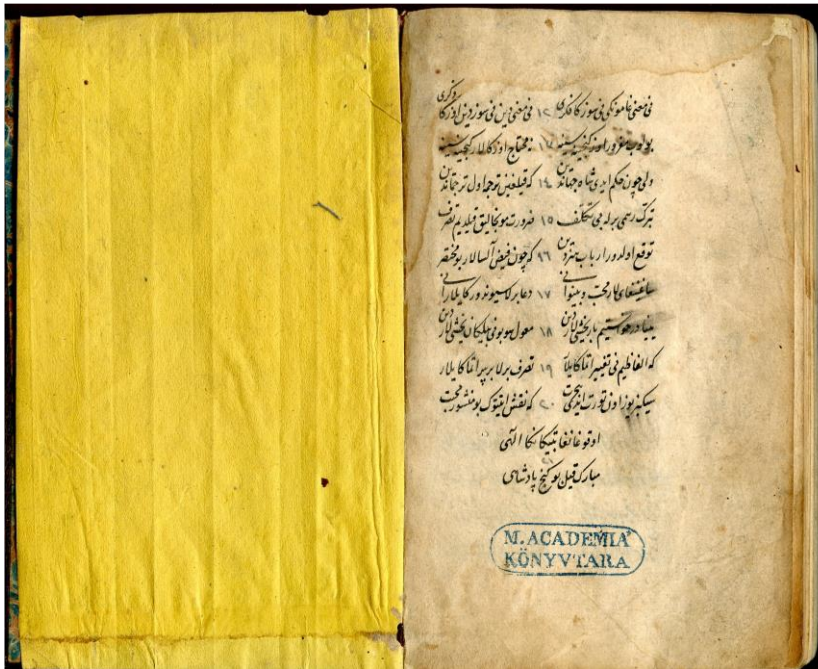
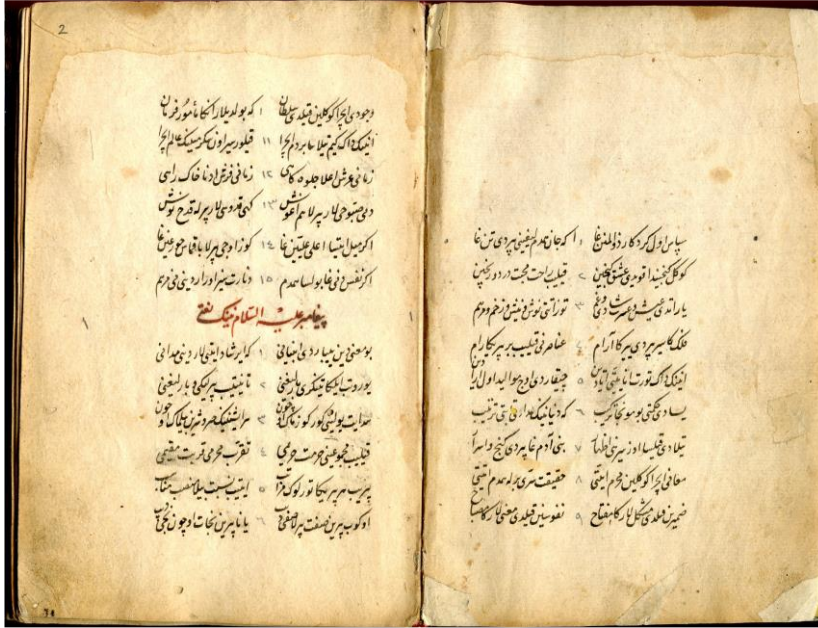
1. Süleymaniye Kütüphanesi Laleli Nüshası, İstanbul / Türkiye

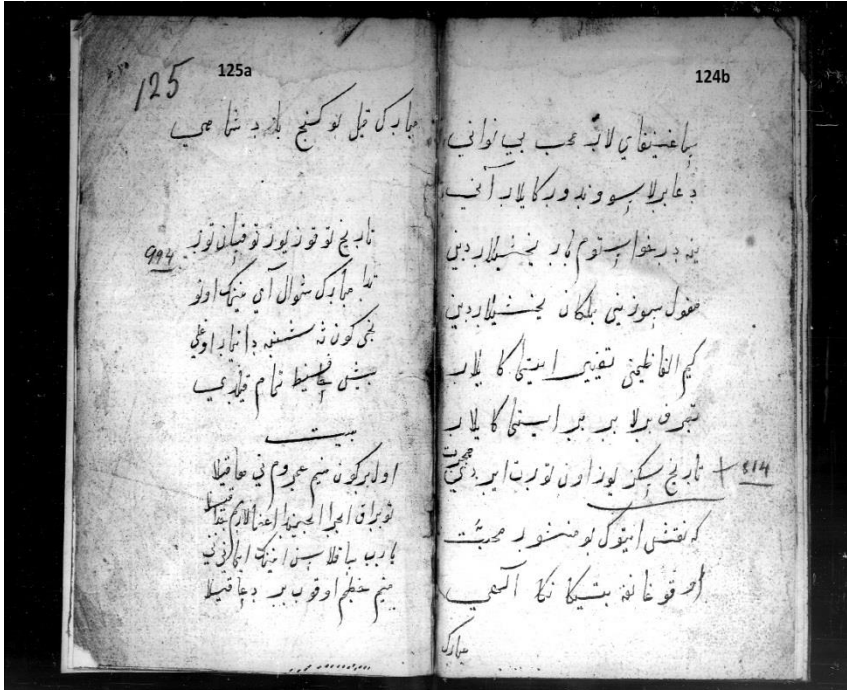
2. British Museum Nüshası, Londra / İngiltere

3. Library of the Hungarian Academy of Sciences Nüshası, Budapeşte / Macaristan

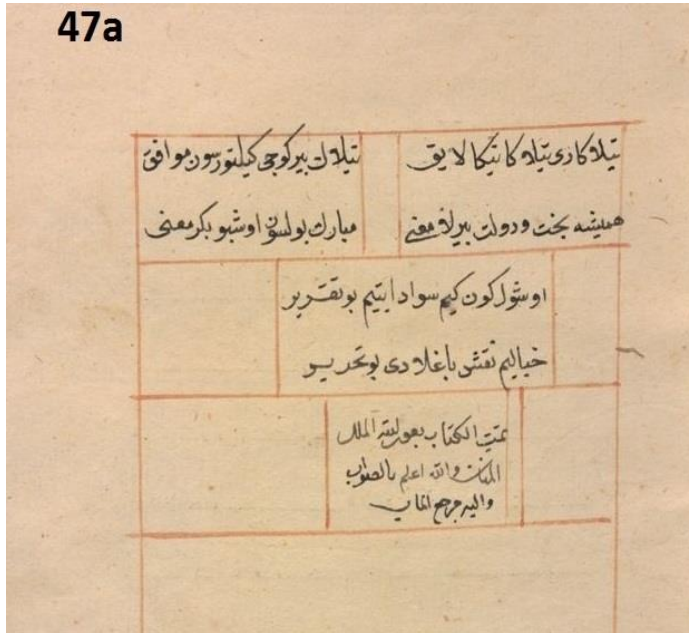
4. Oxford Bodleian Library Nüshası, Londra / İngiltere

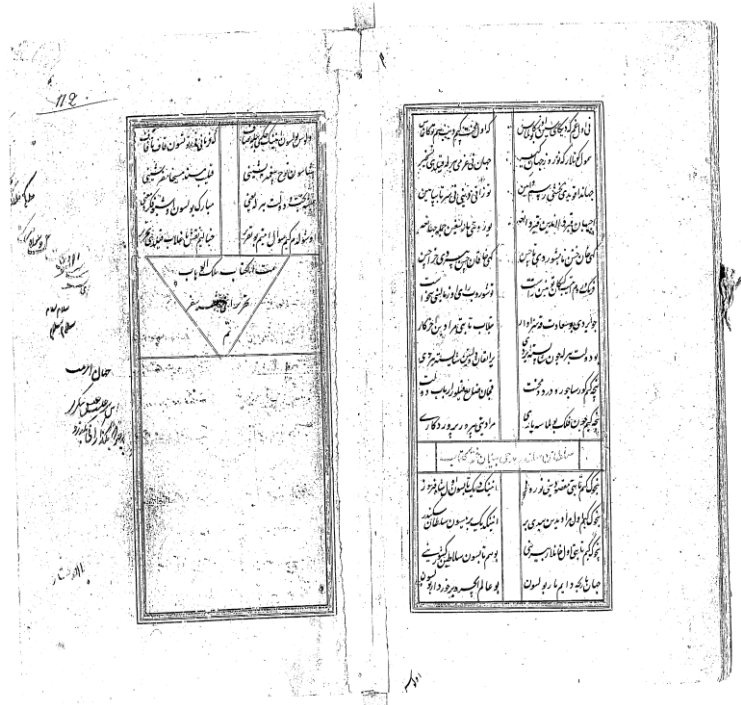
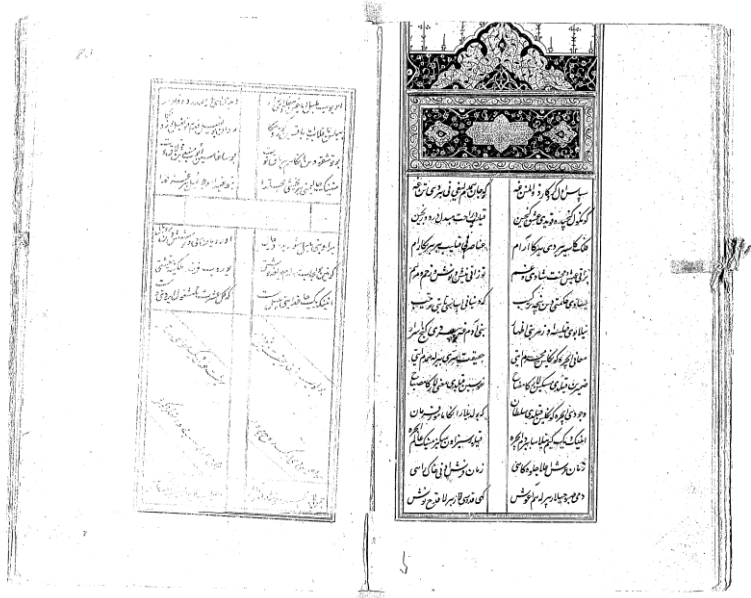
5. Wien Staatsbibliothek Nüshası, Viyana / Avusturya

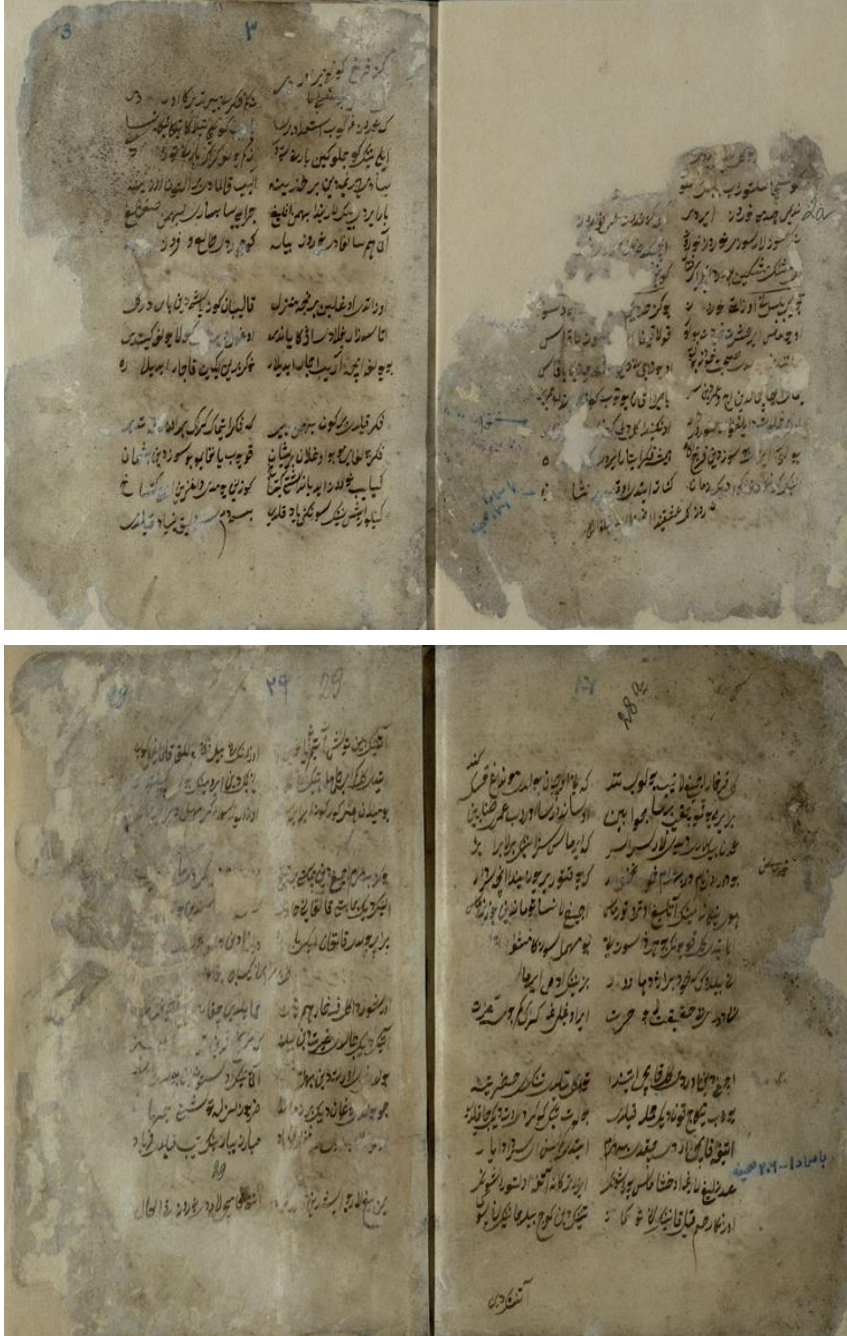
47a

6. Bibliotheque Nationale Suppl Nüshası, Paris / Fransa

7. Tataristan Cumhuriyeti Millî Müze Nüshası, Kazan / Rusya

8. Millet Kütüphanesi Nüshası, İstanbul / Türkiye

